

Metody Numeryczne – Zadanie I

Mateusz Kamiński

Październik 2025

1. Wstęp

Celem zadania było rozwiązywanie układu równań liniowych z macierzą rzadką o strukturze prawie trójdzielonej, która posiada dodatkowe jedynki w narożnikach. Macierz była symetryczna oraz dodatnio określona, co umożliwiło zastosowanie metody opartej na dekompozycji Choleskiego w połączeniu ze wzorem Shermana–Morrisona. Zastosowane podejście pozwoliło efektywnie rozwiązać układ z macierzą o postaci $\mathbf{A}_1 + \mathbf{u}\mathbf{v}^T$, bez potrzeby odwracania pełnej macierzy.

2. Opis

Rozpatrywany układ równań liniowych ma postać:

$$\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 4 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 4 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 4 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 4 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 4 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad \mathbf{w} = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \\ x_5 \\ x_6 \\ x_7 \end{bmatrix}, \quad \mathbf{b} = \begin{bmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \\ 5 \\ 6 \\ 7 \end{bmatrix}.$$
$$\mathbf{Aw} = \mathbf{b},$$

gdzie macierz $\mathbf{A}$ ma strukturę prawie trójdzieloną, z dodatkowymi jedynkami w narożnikach. Taka macierz może być przedstawiona jako:

$$\mathbf{A} = \mathbf{A}_1 + \mathbf{u}\mathbf{v}^T,$$

gdzie $\mathbf{A}_1$ jest macierzą trójdzieloną, symetryczną oraz dodatnio określona, natomiast $\mathbf{u}$ i $\mathbf{v}$ są wektorami kolumnowymi.

Rozkład Choleskiego

Ponieważ macierz $\mathbf{A}_1$ jest symetryczna i dodatnio określona, można ją rozłożyć na iloczyn:

$$\mathbf{A}_1 = \mathbf{C}\mathbf{C}^T,$$

gdzie $\mathbf{C}$ jest macierzą dolnotrójkątną. Rozkład Choleskiego umożliwia rozwiązywanie układów równań z macierzą $\mathbf{A}_1$ w sposób bardzo efektywny obliczeniowo, przy użyciu *forward substitution* oraz *back substitution*:

$$\mathbf{A}_1 \mathbf{z} = \mathbf{b} \quad \Rightarrow \quad \begin{cases} \mathbf{C}\mathbf{y} = \mathbf{b}, \\ \mathbf{C}^T \mathbf{z} = \mathbf{y}, \end{cases} \quad \mathbf{A}_1 \mathbf{q} = \mathbf{u} \quad \Rightarrow \quad \begin{cases} \mathbf{C}\mathbf{r} = \mathbf{u}, \\ \mathbf{C}^T \mathbf{q} = \mathbf{r}. \end{cases}$$

Dzięki temu możemy obliczyć wektory $\mathbf{z}$ oraz $\mathbf{q}$ bez potrzeby wyznaczania odwrotności macierzy $\mathbf{A}_1$.

Algorytm Shermana–Morrisona

Wzór Shermana–Morrisona pozwala efektywnie wyznaczyć odwrotność macierzy, która różni się od znanej macierzy $\mathbf{A}_1$ o składnik rzędu 1:

$$(\mathbf{A}_1 + \mathbf{u}\mathbf{v}^T)^{-1} = \mathbf{A}_1^{-1} - \frac{\mathbf{A}_1^{-1}\mathbf{u}\mathbf{v}^T\mathbf{A}_1^{-1}}{1 + \mathbf{v}^T\mathbf{A}_1^{-1}\mathbf{u}}.$$

Po wprowadzeniu oznaczeń:

$$\mathbf{A}_1 \mathbf{z} = \mathbf{b}, \quad \mathbf{A}_1 \mathbf{q} = \mathbf{u},$$

możemy zapisać rozwiązanie w postaci:

$$\mathbf{w} = \mathbf{z} - \frac{\mathbf{v}^T \mathbf{z}}{1 + \mathbf{v}^T \mathbf{q}} \mathbf{q}.$$

Ostatecznie obliczenie wektora $\mathbf{w}$ sprowadza się do rozwiązywania dwóch układów równań liniowych z tą samą macierzą $\mathbf{A}_1$, a następnie wykonania prostych operacji skalarnych.

Analiza obliczeń

W Algorytmie Shermana–Morrisona należy rozwiązać dwa układy równań z tą samą macierzą $\mathbf{A}_1$. Macierz ta jest **symetryczna**, **dodatnio określona** oraz **trójdiamondalna**, co pozwala przeprowadzić rozkład Choleskiego $\mathbf{A}_1 = \mathbf{CC}^T$ w czasie liniowym $\mathbf{O}(n)$, ponieważ w trakcie faktoryzacji nie powstają elementy poza trzema głównymi diagonalami.

Następnie rozwiązanie układów:

$$\mathbf{A}_1 \mathbf{z} = \mathbf{b}, \quad \mathbf{A}_1 \mathbf{q} = \mathbf{u}$$

wymaga dwóch podstawień:

- **forward substitution** — rozwiązanie $\mathbf{C}\mathbf{y} = \mathbf{b}$ lub $\mathbf{Cr} = \mathbf{u}$,
- **back substitution** — rozwiązanie $\mathbf{C}^T \mathbf{z} = \mathbf{y}$ lub $\mathbf{C}^T \mathbf{q} = \mathbf{r}$.

Oba te etapy mają złożoność obliczeniową jak i pamięciową $\mathbf{O}(n)$, ponieważ macierz $\mathbf{C}$ jest również trójdiamondalna. Końcowy krok obliczenia wektora $\mathbf{w}$: wymaga jedynie dwóch iloczynów skalarnych i operacji wektorowych, co również kosztuje $\mathbf{O}(n)$.

Łączna złożoność całego algorytmu wynosi więc $\mathbf{O}(n)$.

3. Kod

```
1 import numpy as np
2
3 def cholesky_tridiagonal(diagonal: np.ndarray, subdiagonal: np.ndarray)
4     -> np.ndarray:
5     n = diagonal.shape[0]
6     C_diag = np.zeros(n, dtype=np.float64)
7     C_subdiag = np.zeros(n - 1, dtype=np.float64)
8
9     C_diag[0] = np.sqrt(diagonal[0])
10    for i in range(1, n):
11        C_subdiag[i - 1] = subdiagonal[i - 1] / C_diag[i - 1]
12        C_diag[i] = np.sqrt(diagonal[i] - C_subdiag[i - 1] ** 2)
13
14    return C_diag, C_subdiag
15
16
17 def forward_substitution_tridiagonal(diagonal: np.ndarray, subdiagonal:
18     np.ndarray, b: np.ndarray) -> np.ndarray:
19    n = b.shape[0]
20    y = np.zeros(n, dtype=np.float64)
21
22    y[0] = b[0] / diagonal[0]
23    for i in range(1, n):
24        y[i] = (b[i] - subdiagonal[i - 1] * y[i - 1]) / diagonal[i]
25
26    return y
27
28
29 def backward_substitution_tridiagonal(diagonal: np.ndarray, subdiagonal:
30     np.ndarray, y: np.ndarray) -> np.ndarray:
31    n = y.shape[0]
32    z = np.zeros(n, dtype=np.float64)
33
34    z[-1] = y[-1] / diagonal[-1]
35    for i in range(n - 2, -1, -1):
36        z[i] = (y[i] - subdiagonal[i] * z[i + 1]) / diagonal[i]
37
38    return z
39
40 def sherman_morrison_formula(z: np.ndarray, q: np.ndarray, v: np.ndarray)
41     -> np.ndarray:
42    """
43    wzór Shermana-Morrisona :
44    w = z - (v^T z)/(1 + v^T q) * q
45    """
46
47    vTz = np.dot(v, z)
48    vTq = np.dot(v, q)
49    alpha = float(vTz / (1.0 + vTq))
50
51    return z - alpha * q
52
53
54 def main():
55    # A = A1 + uvT
56    diagonal = np.array([3, 4, 4, 4, 4, 4, 3], dtype=np.float64)
```

```

53     subdiagonal = np.array([1, 1, 1, 1, 1, 1, 1], dtype=np.float64)
54
55     b = np.array([1, 2, 3, 4, 5, 6, 7], dtype=np.float64)
56     v = np.array([1, 0, 0, 0, 0, 0, 1], dtype=np.float64)
57     u = np.array([1, 0, 0, 0, 0, 0, 1], dtype=np.float64)
58
59     # --- Krok (a): A z = b ---
60     diag_C, sub_C = cholesky_tridiagonal(diagonal, subdiagonal)
61
62     y = forward_substitution_tridiagonal(diag_C, sub_C, b)
63     z = backward_substitution_tridiagonal(diag_C, sub_C, y)
64
65     # --- Krok (b): A q = u ---
66     r = forward_substitution_tridiagonal(diag_C, sub_C, u)
67     q = backward_substitution_tridiagonal(diag_C, sub_C, r)
68
69     # --- Krok (c) rozwiążanie ---
70     w = sherman_morrison_formula(z, q, v)
71
72     # === ŁADNY PRINT ===
73     print("\n" + "=" * 60)
74     print(" ROZWIĄZANIE UKŁADU (A1 + u v) w = b ")
75     print("=" * 60)
76     print(f'{i:>3} | {w[i]:>10}')
77     print("-" * 18)
78     for i, val in enumerate(w, start=1):
79         print(f'{i:>3} | {val:>10.10f}')
80     print("-" * 18)
81
82     # Macierz wyjątkcznie do sprawdzenia poprawności rozwiązania
83     A1 = np.array([
84         [3, 1, 0, 0, 0, 0, 0],
85         [1, 4, 1, 0, 0, 0, 0],
86         [0, 1, 4, 1, 0, 0, 0],
87         [0, 0, 1, 4, 1, 0, 0],
88         [0, 0, 0, 1, 4, 1, 0],
89         [0, 0, 0, 0, 1, 4, 1],
90         [0, 0, 0, 0, 0, 1, 3]
91     ], dtype=np.float64)
92
93     A = A1 + np.outer(u, v)
94     check = A @ w
95     ok = np.allclose(check, b)
96
97     # === Weryfikacja równania ===
98     print("\nWeryfikacja równania A w      b:\n")
99     print(f'{i:>3} | {A[w]:>10} | {b:>10} | {roznica:>10}')
100    print("-" * 38)
101    for i in range(len(b)):
102        diff = check[i] - b[i]
103        print(f'{i + 1:>3} | {check[i]:>10.6f} | {b[i]:>10.6f} | {diff:>10.2e}')
104    print("-" * 38)
105    print(f"\nUkład spełniony: {ok}\n")
106    print("=" * 60)
107
108 if __name__ == "__main__":
109     main()

```

4. Wyniki

Po wykonaniu programu otrzymano rozwiązanie:

$$\mathbf{w} = \begin{bmatrix} -0.26016 \\ 0.44715 \\ 0.47154 \\ 0.66667 \\ 0.86179 \\ 0.88618 \\ 1.59350 \end{bmatrix}$$

oraz potwierdzenie zgodności układu $\mathbf{A} \cdot \mathbf{w} \approx \mathbf{b}$, przy czym błędy resztowe są rzędu 10^{-16} .

Porównanie wartości $\mathbf{A} \cdot \mathbf{w}$ i $\mathbf{b}$

i	$\mathbf{A} \cdot \mathbf{w}$	$\mathbf{b}$	Różnica
1	1.000000	1.000000	$-1.11 \cdot 10^{-16}$
2	2.000000	2.000000	0.00
3	3.000000	3.000000	$-4.44 \cdot 10^{-16}$
4	4.000000	4.000000	0.00
5	5.000000	5.000000	$-8.88 \cdot 10^{-16}$
6	6.000000	6.000000	0.00
7	7.000000	7.000000	0.00

5. Analiza wyników

Otrzymane wyniki potwierdzają, że zastosowanie wzoru Shermana–Morrisona umożliwia szybkie rozwiązanie układu z macierzą o strukturze zbliżonej do trójdiamondalnej, bez konieczności pełnego odwracania macierzy. Dekompozycja Choleskiego pozwoliła na liniową złożoność obliczeniową $\mathbf{O}(n)$ dla macierzy $\mathbf{A}_1$, a poprawka rzędu $\mathbf{uv}^T$ została wykonana w czasie $\mathbf{O}(n)$, co czyni metodę bardzo wydajną. Resztowe wartości $(\mathbf{A} \cdot \mathbf{w} - \mathbf{b})$ są rzędu 10^{-16} , co oznacza wysoką dokładność rozwiązania i stabilność numeryczną całego algorytmu.

6. Wnioski

Metoda wykorzystująca dekompozycję Choleskiego i wzór Shermana–Morrisona jest wydajnym i stabilnym narzędziem do rozwiązywania układów z macierzami o strukturze zbliżonej do trójdiamondalnej, lecz zawierających dodatkowe elementy spoza głównej przekątnej. Pozwala na znaczną redukcję liczby operacji arytmetycznych i eliminuje konieczność obliczania odwrotności macierzy, zachowując wysoką dokładność numeryczną.